

KUR'AN VE HİRİSTİYANLAR

HİCRİ İLK ÜÇ ASIRDA ARAP-SÜRYÂNİ HİRİSTİYANLARIN ESERLERİNDE KUR'AN

(Tarihsel Çerçeve, Şahıslar ve Temel Tartışma Konuları)

Abdullah Rıdvan GÖKBEL

Eskiyeni Yayınları: 75

KUR'AN VE HİRİSTİYANLAR

HİCRİ İLK ÜÇ ASIRDA ARAP-SÜRYÂNİ HİRİSTİYANLARIN ESERLERİNDE KUR'AN
(Tarihsel Çerçeve, Şahıslar ve Temel Tartışma Konuları)

Abdullah Rıdvan GÖKBEL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR WEB OFSET
MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 34333)

1. Baskı: Nisan 2020

ISBN: 978-605-5978-84-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'AN VE HİRİSTİYANLAR

HİCRİ İLK ÜÇ ASIRDA ARAP-SÜRYÂNİ HİRİSTİYANLARIN ESERLERİNDE KUR'AN

(Tarihsel Çerçeve, Şahıslar ve Temel Tartışma Konuları)

Abdullah Rıdvan GÖKBEL

Ankara 2020

Abdullah Rıdvan GÖKBEL

1993'te Kayseri'de doğdu. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan yazar (2016), İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi kürsüsünde “*Erken İslami Dönemde Hıristiyanların Kur'an Çalışmaları*” adlı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı (2019). “Tereke Edebî Hareket” dergisinde bir dönem yazı işleri müdürlüğü vazifesini yürüttü. Dil eğitimi için Mısır (2013) ve Ürdün'de (2012, 2014, 2017) bulundu. Çalışma sahasına ilişkin 2016 yılında Almanya/Münster'de eğitim seminerlerine katıldı. 2018 yılında ise İngiltere'de, Cambridge Muslim College'ta misafir araştırmacı olarak bulundu. Halihazırda İstanbul Üniversitesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmekte olup 2016 yılından beridir Abdullah Tivnikli İSAR Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmaktadır.

İlgi alanları arasında Arap ve Süryânî Hıristiyanlığı, erken İslam tarihinde Müslüman-Hıristiyan münasebetleri, Arapça ve Süryânîce rediye/polemik geleneği yer almaktadır.

ÖN SÖZ

Hıristiyanların Kur'an ile teması, Hz. Muhammed'in Mekke döneminde başlar. Hz. Peygamber İslamî davete başladıktan sonra Arap yarımadasının hemen her bölgesine yayılmış ve çok farklı gruplara ayrılmış Hıristiyanlarla karşılaşır. Hz. Muhammed ile hem teolojik hem de siyasi tartışmalara giren Hıristiyanların, Kur'an'ın muhtevası içerisinde de önemli bir yer işgal ettikleri görülür.

Hıristiyanların Kur'an hakkında fikir beyan edip birtakım değerlendirmelerde bulunmaları çok erken dönemlere dayanır. İslam'ın Arap yarımadası dışına çok hızlı bir şekilde yayılması ve fetihlerin başarılı bir şekilde ilerlemesi büyük Hıristiyan gruplarının İslam'ın hükmü altında yaşamasını zorunlu kılmıştır. Hıristiyanlığın hüküm sürdüğü bir ortamda büyüyen söz konusu dine mensup olan bilginlerin bir anda İslam devleti sınırları içinde yaşamaya başlamasıyla, savunma pozisyonuna geçtikleri görülür. Eskiden merkezi konumda olan Hıristiyanların kısa bir süre içinde azınlık konumuna düşmesi ve dindaşlarından Müslüman olanların da sayılarının zamanla artması, bu bilginlerin kendi dillerinde eserler kaleme almalarına sebep olmuştur. Müslümanlardan ve Kur'an'dan bahseden bu eserler incelendiğinde ya Kur'ani ifadelerden ya da doğrudan Kur'an âyetlerinden alıntılar yapıldığı anlaşılır. Bu dönemde Kur'an, Hıristiyan bilginlerce hem içeriğine reddiye yapılacak kutsal bir metin hem de kendi inançlarını destekleyici bir argüman olarak muamele görür.

Elinizdeki kitap 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan mastır tezine dayanmaktadır. Yukarıda çizilen genel tablo çerçevesinde bu eser hicri ilk üç asırda yaşamış Arap Hıristiyan yazarlarına ve eserlerindeki Kur'ânî ifadelerle yapılan referansları konu edinmektedir. Kur'ân'ın söz konusu yazarlar tarafından nasıl anlaşıldığını, Kur'ân'ın, bu eserler içerisinde nasıl ve niçin kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İslam karşıtlığının ilk örneklerinin incelendiği çalışmamızda tespit edilen dokuz Hıristiyan yazar için ayrı ayrı ele alınmış akademik çalışmalar mevcuttur. Ancak yaptığımız araştırmayı önemli kılan husus ise söz konusu dokuz Arap Hıristiyan yazar hakkında bu şahısları kronolojik sırayla Kur'an ayetlerine yaklaşımları açısından aralarındaki ilişkileri ve süreklilikleri takip eden bir çalışmanın bu zamana kadar yapılmamış olmasıdır. İslam'a karşı ilk eleştirileri yapan Hıristiyanların İslam ve Kur'an anlayışını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma son derece bâkir kalmış bir alana mütevazî bir katkı olarak düşünülmüştür.

Çalışmada *İslam* tabiri müstakil zikredildiğinde çoğunlukla *İslamiyet* manasında kullanılmış, *Arap Hıristiyan* tabiri müstakil zikredildiğinde ise Arap ve Süryânî Hıristiyanlar kastedilmiştir. Bu tercihin yapılmasında, söz konusu dönemin hâkim kültürünün Arap kültürü olması ve *Arap Hıristiyanlığı* terkinin daha kapsayıcı olduğu kanaati etkili olmuştur.

Giriş ve üç ana bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında, konunun kapsamı ve yönteminin yanı sıra konuyla ilgili temel kaynaklar tanıtılmıştır. Birinci bölümde İslam'ın başlangıcından itibaren Hıristiyanların Müslümanlar ile

nasıl bir ilişki içerisinde oldukları ele alınmış ve bu konu Hz. Muhammed Dönemi, Hulefâ-i Râşidîn Dönemi, Emevîler Dönemi ve Abbâsîler Dönemi olmak üzere dört başlıkta işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, VII-IX. yüzyıllar arasında İslam hakkında veya aleyhinde eser kaleme almış, konumuzla yakînen ilgili olduklarını düşündüğümüz Hıristiyan Arap bilginlerinden dokuz tanesinin kısaca hayatları ile Kur'an ve Müslümanlar özelinde ele aldıkları konular verilmiştir. Bu şahıslar mensup oldukları Hıristiyan mezhebine göre sınıflandırılmış olup Yuhannâ ed-Dımeşkî ve Theodor Ebû Kurra “Melkîti”; Patrik Yohannan, Habib b. Hıdme Ebû Râita et-Tikrîti “Ya'kûbi”; I. Timothy, Huneyn b. İshak, Abdülmesih b. İshak el-Kindî ve Ammâr el-Basrî ise “Nestûri” olarak tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise söz konusu Hıristiyan Arap yazarların üzerinde durdukları Kur'anî ifadeler ve Kur'an ayetleri tek tek tespit edilmiş ve bu hususlar, “Kur'an'dan hareketle Kur'an'ın otantizmini/orjinalligini sorgulama”, “Kur'an'dan hareketle Hz. Muhammed'i eleştirme” ve yine “Kur'an'dan hareketle kendi inanç ve geleneklerini savunma/temellendirmeleri” olarak üç ana başlık altında ele alınmaya çalışılmıştır. Eserin ikinci bölümünde dokuz Arap Hıristiyan ele alınmasına rağmen, üçüncü bölümdeki örnekler genellikle teolojik tartışma hususunda bize daha fazla malzeme sunan Yuhannâ ed-Dımeşkî, Theodor Ebû Kurra, Abdülmesih el-Kindî ve Ammâr el-Basrî üzerinden yapılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve son halini almasında farklı kişilerin ve kurumların desteklerini aldım. Erken İslam Tarihinde Arap Hıristiyanlara odaklanmamı tavsiye

eden, kıymetli vakitlerini ayırarak defalarca çalışmayı okuyarak yapıcı eleştirilerde bulunan danışman hocam Prof. Dr. Şinasi Gündüz'e, çalışmamın her safhasında bana yol gösteren ve karşılaştığım zorlukları aşmamda bana yardımcı olan kıymetli hocam ve babam Prof. Dr. Ahmet Gökbel'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmada karşılaştığım problemlerin çözümü için bana zaman ayıran, malzeme temininde yardımcı olan, beni teşvik eden ve kendilerine sunduğum bölümleri okuyan Prof. Dr. Ali Osman Kurt, Prof. Dr. Dursun Ali Aykıt, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Salihoğlu, Öğr. Gör. Dr. Elif Tokay, Arş. Gör. Bilal Patacı ve Osman Doğan'a teşekkür ederim. Ayrıca *Yahudi Geleneğinde Kur'an ve İbranice Kur'an Çevirileri* isimli eseriyle bu konuya yönelmemde ilham kaynağı olan Doç. Dr. Yasin Meral'e, üç yıldır araştırmacı olarak çalıştığım Abdullah Tivnikli İSAR Vakfı'na, yine çalışmam süresince hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen mesai arkadaşlarım Ömer Said Güler'e ve Muhammet Akkuş'a, desteğini sürekli hissettiğim refikam Hafize Gül'e ve aileme şükranlarımı ifade etmek isterim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tan...

Abdullah Rıdvan GÖKBEL
Üsküdar 2020

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	5
KISALTMALAR-----	11

GİRİŞ

A. Konunun Kapsamı ve Metodik Çerçeve -----	13
B. Kaynaklar -----	14

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM TOPLUMUNDA HİRİSTİYANLAR VE ERKEN DÖNEM MÜSLÜMAN-HİRİSTİYAN İLİŞKİLERİ

(TOPLUMSAL VE DİNÎ YAPI) -----	21
A. Hz. Muhammed Dönemi (610-632) -----	21
1. Mekke Dönemi -----	24
2. Medine Dönemi -----	28
B. Hulefâ-i Râşidîn Dönemi (632-661) -----	33
C. Emevîler Dönemi (661-750) -----	35
D. Abbâsîler Dönemi (750-900) -----	38

İKİNCİ BÖLÜM

VII-IX. YÜZYIL HİRİSTİYAN ARAP YAZARLARI VE BU

YAZARLARIN ESERLERİNDE ELE ALINAN ANA KONULAR ---

A. Patrik Yohannan (?-648) -----	47
B. Yuhannâ ed-Dımeşki (679-750) -----	48
C. I. Timothy (740-823) -----	55
D. Theodor Ebû Kurra (750-825) -----	57
E. Habib b. Hıdme Ebû Râita et-Tikritî (775-835) -----	65
F. Ammâr el-Basrî (800-870) -----	71
G. Huneyn b. İshak (810-873) -----	72
H. Abdülmesih b. İshak el-Kindî (IX. Yüzyıl) -----	76
İ. Yahyâ b. 'Adî (893-974) -----	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HIRİSTİYAN ARAP YAZARLARIN KUR'AN ÂYETLERİNİ VE KUR'ANİ İFADELERİ KULLANIMI -----	87
A. Kur'an'dan Hareketle Kur'an'ın Otantizmini/Orjinalligini Sorgulama -----	89
1. Tanrı İnancı ve Teslis Meselesi -----	89
2. Hz. İsa ile İlgili Âyetler Üzerinden Yürütülen Polemikler -----	94
3. İslam'da Tevhid İnancı -----	103
4. Kur'an'da Meryem'e "Ey Harun'un kız kardeşi!" Hitabı -----	104
B. Kur'an'dan Hareketle Hz. Muhammed'i Sorgulama -----	106
1. Müslümanların Kökeni -----	106
2. Hz. Muhammed ve Şahitlik Meselesi -----	109
3. Çok Eşlilik ve Boşanma Konusu -----	115
4. Hz. Muhammed'in Evliliği -----	120
5. Mucize Meselesi -----	121
C. Kur'an'dan Hareketle Kendi İnanç ve Geleneklerini Savunma/Temellendirme -----	123
1. Hacerü'l-Esved Meselesi ve Müşriklik İddiası -----	123
2. Allah'ın "Biz" Demesi -----	126
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME -----	129
KAYNAKÇA -----	135